

A festő világmagyarázatának feltérképezése

Takács Gábor: *Festő a világ közepén. Somogyi Győző élete és művészete*

Magyar Napló Kiadó, 2025

Az utóbbi évek jelentős művészettörténeti monográfiái mellett sem magától értetődő, hogy a szerző az életmű részletes elemzésével együtt olyan összművészeti és társadalmi látóképet képes adni, amely a 20–21. századi magyar kultúra és közélet szellemi dinamikáit is megvilágítja és reflektál a korszak politikai, vallási, társadalmi és képzőművészeti dilemmáira. Takács Gábor *Festő a világ közepén* című, Somogyi Győző pályáját bemutató közel ötszáz oldalas, mintegy négyszáz illusztrációval gazdagított munkájával eleget tesz ennek a kihívásnak. Miközben a festő oeuvre-jét ikonográfiai, hitbéli, történeti és kulturális rétegeiben vizsgálja, nem pusztán művészettörténeuszként, hanem elemző, szellemi társalkotóként közelít az anyaghoz: reflexív értelmezőként viszonyulva a festő életművéhez élő gondolati párbeszédet teremt a festő és az olvasó között. Kötete nem mindennapi példája a kiegyensúlyozott, többszintű művészeti biográfiának: egyszerre tudományos igényű és olvasmányos, adatgazdag, mégsem száraz, vizuálisan kifejező, de nem öncélúan esztétizáló.

A kötet címe első pillantásra enigmatikusnak tűnhet: költői és metaforikus jellege gondolkodásra készíti az olvasót. A könyv olvasása során azonban fokozatosan feltárul a cím többrétegű jelentése: egyszerre pontos, ironikus, személyes és teológiai súlyú állítás. A „világ közepe” kifejezés utalhat a kereszténység központi motívumaira – Golgota, Jeruzsálem, a krisztusi áldozat –, ugyanakkor Somogyi Győző esetében az etikai és kultúrtörténeti helykeresésnek és a hely megtalálásának metaforája is. A festő a „világ közepén” áll, de nem uralkodóként, hanem közvetítőként:

egyfajta „látó” emberként. Vagyis a közép-pont nem konkrét földrajzi hely, hanem szemléleti és morális álláspont. A festő számára a Balaton-felvidéki kis faluban valóságosan megteremtett otthon fogalma is ezt támasztja alá. A cím jól tükrözi a mű tartalmi összetettségét és egyben érzékelteti azt az értelmezési keretet, amelyben Takács Gábor Somogyi Győző pályáját szemléli. A szerző meghatározása szerint a festő munkássága a magyar történelmi és szakrális festészeti hagyomány tudatos továbbgondolására, újraértelmezésére irányuló törekvésként is felfogható. A művész számára a hagyomány nem lezárt múlt, hanem újrafogalmazott élő kulturális nyelv.

A könyv borítóján Salföld egyik utcája látható – az a hely, ahol maga a művész több évtizede él. A kompozíció mediterrán hangulatú színekkel festett, derűs és letisztult világot mutat, amely egyszerre személyes és példázatszerű. A festő juhot kísér az utcán: ez az egyszerű tevékenység nemcsak a falusi élet természetes része, hanem szimbolikusan Krisztus pásztori szerepére is utalhat. A művész így nemcsak jelen van a világ közepén, hanem mintegy közvetítőként is áll benne; a borító ezzel a kötet tartalmán túl reflektál a cím – már korábban említett – teológiai és szellemi rétegeire is.

A festmény színvilágának gyökere a három alapszín – a vörös, a sárga és a kék – kiegyensúlyozott jelenléte, amely harmonikus és nyugalmat sugárzó összhatást teremt. Ez a vizuális egyensúly egyszerre idézi meg a természetességet, a tisztaságot és a derűt, miközben a színek mélyebb szimbolikus jelentéseket is hordoznak.

Takács Gábor értelmezése szerint a vörös az élet erejét, a sárga a fényt és az isteni világosságot, a kék pedig a transzcendenciát, a mennyei távlatokat idézi. Somogyi Győző festészete e színhármas harmóniáján keresztül nemcsak látványt közöl, hanem értelmezést is kínál – a világ rendjéről, az ember helyéről és a látható mögötti láthatatlanról. Így a külső borítón szereplő festménynek nem csupán illusztratív jelentősége van: a színek maguk is értelmező szerepet kapnak.

A kötet díszelőzők lapjain a kék színnel írott, narancssárga háttéren sorakozó, első pillantásra véletlenszerűnek tűnő, mégis egymással párbeszédbe lépő, sokszor jelentésükben egymást kizáró fogalmak, szókapcsolatok és stílusjelölések – „végletekig torzító”, „igazmondó”, „történelmi antidokumentum”, „népies-provinciális”, „egyetemesség”, „ironikus nacionalizmus”, „groteszk”, „életszagú”, „szokatlan”, „zavarbaejtően realista”, „mesésen tragikus”, „szépséges”, „költői” – különböző szerzők, kritikák és értelmezések szövegeit idézik fel, amelyek Somogyi Győző festészetének eltérő megközelítéseit és gyakran átpolitizált megítélését tükrözik. Ez a szómező mintegy keretbe foglalja a könyvet, hangulati előkészítést ad az olvasónak és már a nyitólapokon érzékelteti azt a sokszínű értelmezési horizontot, amelyben a művész munkássága elhelyezhető. A díszelőzők lapok így egyszerre működnek asszociatív szójegyzékként, érzékeny stílári térképként és látványos tipográfiai kompozícióként. Nincs sorrendiség, hierarchia vagy egyértelmű irány – az olvasó maga fedezheti fel e szavak jelentéshálózatait, mintha egy műalkotás értelmezési rétegeibe pillantana be. Ez a megoldás már önmagában előrevetíti a monográfia egyik alapvető törekvését: a szerző a sokféleséget nem szétválasztani akarja, hanem összefüggéseiben bemutatni.

A jól felépített monográfia négy nagyobb egységre tagolódik. Az első rész nyolc fejezetet foglal magában, amelyek tematikus vagy életrajzi csomópontok köré szer-

veződnek, kronologikus rendben követve Somogyi Győző pályáivét, „szellemi szabadságharcát” és technikai korszakait. Ezt követi az angol nyelvű összefoglaló, majd három lexikonszerű segédlet – Személynévtár, Kiállítások, Könyvgrafikák – zárja a kötetet. Ezek nem csupán bibliográfiai jellegű kiegészítések, hanem a művész kapcsolati hálóját, kiállítási jelenlétét és grafikai tevékenységét rendszerező, kutatható formában összegző jegyzékek, amelyek a kötetet valamiféle kézikönyvszerű referenciamunkává is emelik. Végül a részletes szakirodalmi apparátus és a sokrétű forrásjegyzék nemcsak a kötet tudományos megalapozottságát támasztja alá, hanem a háttérben húzódó ismeretanyag gazdagságára és a szerző kutatói alaposágára is rámutat.

Ha valaki a könyvet végiglapozza, elidőzik a gazdag képi anyagon és csak a marginán kiemelt, kék színnel szedett idézeteket olvassa el, akkor is kirajzolódik előtte a művész világának lényege. Ha az érdeklődő csupán a főszöveggel és az illusztrációkkal köt ismeretséget, megérti az életmű fontosabb tematikus és gondolati csomópontjait is. Mindehhez azonban érdemes hozzákapcsolni annak a jegyzetapparátusnak a tanulmányozását is, amely túlmutat a klasszikus lábjegyzetfunkción: helyenként fél-egész oldalas minitanulmányokat, értelmezéseket, magyarázatokat, kritikákból vett részleteket, sőt Somogyi Győző festészete által ihletett verseket is tartalmaz, lehetőséget adva a további elmélyülésre és a kontextusok feltárására.

Az írás stílusa inkább szépirodalminak mondható, mégis tudományos pontosságú. A szöveg nagy erénye a világos szerkesztettség és a gördülékeny mondatfűzés, amely a komplex témák és az adatok gazdag közlése ellenére is fenntartja az olvashatóságot. A képek és a szöveg tehát nem illusztratív viszonyban állnak egymással, hanem tartalmi és értelmezői kapcsolatban – dinamikus párbeszédben, ami a kötet egészének koncepcióját erősíti. A szakmai mélység érdekében helyenként a szerző

olyan teológiai, ikonográfiai, művészet-történeti vagy esztétikai fogalmakat használ, amelyeket a laikus olvasónak a lábjegyzetekben magyaráz el. Így a világos szerkezetű szöveg és az elegáns, jól követhető gondolatmenet a kevésbé szakavatott olvasó számára is élvezetes marad. A gazdag szakszókincs sohasem öncélú, mindenütt a pontos értelmezést szolgálja. Külön kiemelendő erény – kiváltképp annak tudatában, hogy Takács Gábor és Somogyi Győző a mai napig jó barátságot ápolnak – a szerző téma iránti elfogulatlan, tárgyilagos és friss szemléletű megközelítése.

A margókon elhelyezett kék színnel szedett idézetek a főszöveg tartalmi csomópontjait emelik ki, önmagukban is számos lényegi információt közvetítenek. Előfordul, hogy egy-egy felnagyított szövegrész nem azon az oldalon szerepel, ahonnan ki lett emelve, hanem az azt megelőzőn vagy a következőn, ami időnként zavarhatja az eligazodást. Esetenként ugyanez tapasztalható a képaláírásokkal, a képekhez fűzött adatokkal, a vonatkozó lábjegyzetekkel. Mindez azonban érthető kompromisszum az oldaltervezés és az esztétikai szempontok figyelembevételével: a megoldás összességében vizuálisan egységes, tipográfiaileg elegáns struktúrát eredményez.

A kötet fizikai megjelenése esztétikus és igényes. Tárgyként is képvisel egyfajta reprezentatív értéket, amely az életmű jelentőségéhez kíván méltó keretet adni. Kétféle kiadásban is elérhető: az egyik díszdobozos változat, kék színű, arany mintával díszített dobozban, a másik egyszerűbb, dombornyomott kék vászondobozos kiadás arany minta nélkül.

Takács Gábor a *Festő a világ közepén* című monográfiájával Somogyi Győző életművének első átfogó feldolgozására tett kísérletet. A szerző már gyermekként találkozott Somogyi munkáival, de a 2010-es évektől kezdett tudatosan foglalkozni a festő életművével. 2016-ban megjelent *A szépség szolgálatában. Beszélgetések Somogyi*

Győzővel festészetről, grafikáról, esztétikáról című könyve. Jelen kötet megírását 2022-ben kezdte. Alapkérdése: mi az, amit Somogyi Győző adott a magyar művészet számára, mi az, amit csak ő tud – és ami nem pusztán témák vagy stílusok alapján ragadható meg, hanem egy sajátos látásmódban és festői gondolkodásban.

A szerző egységben vizsgálja a sokrétű, technikailag és tartalmilag is gazdag életművet. A monográfia egyik leglényegesebb felismerése, hogy Somogyi Győző számára a művészet nem pusztán esztétikai tárgyak létrehozása, hanem az élet szerves, központi része – olyan tevékenység, amely nem önmagáért való, hanem valamilyen magasabb célt szolgál. A kötet hangsúlyozza azt, amit maga a művész is következetesen képvisel: hogy a művészetnek mindig szolgálnia kell valamit – legyen az közösség, hit, hagyomány vagy az élet rendje.

Takács Gábor elemzése külön figyelmet szentel a művészi pálya korai szakaszának, amikor a hetvenes években készült fekete-fehér grafikák és színtanyomatok meghatározó szerepet játszottak Somogyi ismertségének kialakulásában. Részletesen tárgyalja azokat a kompozíciókat, amelyekben a groteszknek nevezett, mégis mély empátiával ábrázolt emberek jelennek meg. Rámutat, hogy ezek a figurák – torzításaik ellenére – nem gúny tárgyai, hanem az emberi létezés esendőségének és méltóságának egyszerre tragikus és szeretetteljes megjelenítései.

A monográfia jelentős teret enged a történelmi tematikájú művek vizsgálatának is. Somogyi Győző hadtörténeti rajzai, történelmi jelenetei és katonafigurái – különösen az *Egy ezredév hadban* című sorozat – nem pusztán illusztrációk, hanem a történelmi emlékezet sajátos vizuális formái. Takács Gábor hangsúlyozza: ezekben a munkákban a történeti pontosság és a művészi értelmezés szorosan összekapcsolódik, az ábrázolt alakok egyszerre hordozzák a történeti kutatás eredményeit és a művész személyes látásmódját.

Külön fejezetek foglalkoznak a vallási témák jelenlétével. A Krisztus-ábrázolások, szentek és bibliai jelenetek Somogyi művészetében nem pusztán ikonográfiai hagyományokat idéznek, hanem egy mélyebb spirituális szemlélet megnyilvánulásai. A keresztény hagyomány a művész számára ugyanis nem történeti emlék, hanem élő szellemi keret, amely a művek jelentésének egyik alaprétégét alkotja.

Somogyi Győző munkásságáról eddig elsősorban ismeretterjesztő vagy tematikus sorozatait bemutató publikációk születtek: kiállítási katalógusok, kiállításait értékelő kisebb-nagyobb tanulmányok, kritikák, valamint egyes korszakait feldolgozó kiadványok, amelyek inkább válogatott művekre fókuszáltak, és nem az alkotói pálya egészét kísérelték meg rendszerezve értelmezni. A vele foglalkozó munkák gyakran hol a hatalom részéről megvizsgálásnak kitett katolikus papot, hol

a Budapestről falura költöző, a környezetvédelemért, a falvak megmaradásáért szót emelő, rackákat és lovakat tartó különös embert, hol a hagyományörző huszárt állították a középpontba, nem pedig a hatalmas grafikai és festői életművet létrehozó művészt.

A *Festő a világ közepén* című monográfia új léptéket képvisel. Ez az első olyan átfogó, tudományos apparátussal készült munka, amely Somogyi teljes pályáját történeti, ikonográfiai és stilisztikai szempontból elemzi. Mércét állít, nemcsak terjedelme és illusztrációs gazdagsága, hanem elemzői mélysége révén is. Alapmű, amely meghatározza a Somogyi-életmű jövőbeli értelmezési lehetőségeit. Megvilágítja a festő világlátásának belső logikáját is – azt a rendet, amelyben a művészet nem önkifejezés, hanem hivatás, és amelyben a művész nem megfigyelője, hanem résztvevője a világ alakításának.

Pál Veronika

PÁL VERONIKA (1997) az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kulturális örökség tanulmányok mesterszakon végzett, múzeumi kurátori ismeretek specializációval. Jelenleg az ELTE Bölcsészettudományi Kar Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszék harmadéves doktorandusz hallgatója, emellett az ELTE Bölcsészettudományi Kar intézeti előadója.